

ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглянуто проблеми формування англomовної комунікативної компетенції студентів педагогічних ВНЗ; виокремлено фактори формування англomовної комунікативної компетенції майбутнього учителя; з'ясовано педагогічні умови для формування цього виду компетенції.

Ключові слова: компетенція, професійна компетенція, англomовна комунікативна компетенція.

Інтеграційні процеси, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя, розвиток міжнародних відносин, мобільність людства, розширення сфер діяльності спричиняють підвищення ролі іноземної мови. Водночас постає нагальна потреба у вирішенні теорією викладання іноземних мов нових проблем, що відповідають вимогам сучасного суспільства. У контексті інтеграції до європейського освітнього простору відбувається переосмислення значущості іноземних мов за рахунок попиту суспільства на фахівців, які вільно володіють іноземними мовами. Роки незалежності України окреслюють нові пріоритети розвитку освіти, що зумовлюють створення нової нормативно-правової бази, прийняття низки законів щодо освітніх змін тощо.

В умовах розширення міжнародних контактів формуванню всебічно розвиненої, соціально активної особистості майбутнього учителя, здатної до навчання впродовж усього життя, сприяють гуманізація освіти, практичне володіння іноземними мовами. На шляху вдосконалення педагогічного процесу створюються умови для формування творчої, активної, самостійної, компетентної особистості фахівця з високим рівнем знань, умінь і навичок у контексті підготовки майбутніх учителів. Вільне володіння майбутніми учителями іноземною мовою забезпечує можливості для створення ділових, професійних і культурних контактів, залучає їх до світової культури, до загальнолюдських цінностей. Цей аспект і зумовлює актуальність дослідження.

У сучасному суспільстві молодь існує в умовах відкритості, має можливості спілкування з представниками різних культур, тому соціальне замовлення зумовлює формування комунікативної компетенції як однієї з головних цілей навчання іноземних мов у всіх типах навчальних закладів. Новітнє призначення іноземної мови тяжіє до змінення акцентів і в підготовці майбутніх учителів. Перед педагогічними закладами постає проблема вибудови відповідності теорії та практики навчання потребам сучасного суспільства.

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що вагомий внесок у дослідження поняття іншомовної комунікативної компетенції зроблено зарубіжними та вітчизняними науковцями (Л. Біркун, Р. Джонсон,

І. Зимня, Г. Китайгородська, С. Козак, Е. Пассов, В. Сафонова, Д. Хаймс та ін.).

Метою навчання іноземної мови студентів постає формування іншомовної комунікативної компетенції, що є засобом міжкультурної взаємодії, оскільки мова – це складова культури. Проблема інтеграції компонентів культури у процесі навчання іноземних мов присвячено праці багатьох науковців [2; 8–12; 15 та ін.]. Проте питання визначення сукупності факторів ефективного формування іншомовної мовленнєвої компетенції майбутнього вчителя ще не були досліджені на достатньому рівні.

Комунікативна компетенція, визначена як сукупність здібностей, якостей і властивостей особистості, що необхідні для успішного оволодіння професійною діяльністю у певній сфері [4], постає ключовою компетенцією й розуміється багатьма науковцями як системотвірний компонент професійної компетенції [5; 10; 13]. Незважаючи на теоретичну та практичну вагомість зазначених досліджень, необхідно зауважити, що в теорії та практиці вищої педагогічної освіти проблема формування комунікативної компетенції в процесі вивчення іноземної мови (зокрема, англійської) на немовних факультетах педагогічних ВНЗ і її значущості в контексті професійної підготовки не досліджена в повному обсязі.

Метою статті є аналіз проблем формування англomовної комунікативної компетенції майбутніх учителів; виокремлення факторів формування цього виду компетенції; з'ясування педагогічних умов, що сприяють формуванню англomовної комунікативної компетенції.

Система підготовки студентів-педагогів має відповідати нормам загальнолюдських відносин у соціумі, сприяти формуванню в студентів мобільності у вирішенні професійних і комунікативних завдань творчо та самостійно, забезпечувати розвиток умінь швидко адаптуватися до змін у професійній сфері, що досягається завдяки підвищенню активності професійної підготовки спеціалістів і вдосконаленню процесу навчання всіх видів іншомовної мовленнєвої діяльності.

У межах діяльності світової спільноти Україна бере активну участь, що спричиняє вплив на усі сфери життєдіяльності та вимагає вільного володіння іноземною мовою і практичного її застосування у повсякденному житті та у професійній діяльності. Особливості розвитку комп'ютерної техніки та глобальної мережі Інтернет дають змогу зробити висновки, що у світовому просторі превалює англійська мова. Для сучасних педагогів нагальними постають не лише ґрунтовні знання професійної галузі, а й досвід роботи з комп'ютером, розвинені комунікативні навички, високий рівень володіння іноземними мовами, зокрема англійською.

Освітня функція навчальної дисципліни “Англійська мова” у вищій педагогічній школі створює для майбутніх учителів можливість отримувати необхідну інформацію не лише з вітчизняних джерел, а й із зарубіжних, що набуває особливого значення у процесі формування професійної компетенції. Формування висококультурної особистості, якій притаманні почуття обов'язку, особистої гідності, моральної свідомості, котра володіє

нормами мовленнєвої поведінки, реалізовує виховну функцію названої дисципліни. Оволодіння англійською мовою сприяє розвитку пам'яті, мислення, уваги студентів.

Розуміння комунікативної компетенції як ступеня залучення особистості до комунікативної діяльності [3, с. 4] свідчить про те, що іншомовна мовленнєва підготовка майбутніх педагогів постає умовою засвоєння професійних знань, виявляється однією зі складових мовленнєвої компетенції особистості учителя в цілому [1, с. 6]. Таке трактування комунікативної компетенції приводить, зокрема, до змін у контексті викладацької діяльності, що визначається ціннісними позиціями, увагою до розвитку духовної культури студентів; зумовлює в цілому створення нової парадигми вузівської освіти як творчого та розвивального процесу крізь призму культури. Культурологічний підхід у підготовці майбутніх учителів зумовлює використання принципів гуманітаризації, комплексності, цілісності, інтеграції як ключових. При цьому особлива увага відводиться формуванню загальної культури особистості як професійного підґрунтя підготовки будь-якого спеціаліста. Зазначені фактори у процесі розвитку теорії та методики викладання англійської мови у майбутніх педагогів приводять до чіткого розуміння важливості іншомовної мовленнєвої підготовки як умови оволодіння професією та вагомої складової комунікативної компетенції.

У навчанні англійської мови істотною постає потреба в розмежуванні мови спілкування і метамови, за допомогою якої здійснюється професійна освіта [1, с. 10]. На початковому етапі превалює мова спілкування, на ґрунті якої здійснюється поступове залучення до метамови комунікації. Специфікою навчання студентів педагогічних ВНЗ англійської мови постає використання філологічного способу репрезентації культурологічної інформації, що приводить до формування англомовних комунікативних знань, підґрунтя яких закладається на початковому етапі навчання мови. При подальшому розширенні та поглибленні цих знань відпрацьовуються певні англомовні комунікативні навички, що свідчить про формування середнього рівня комунікативної компетенції. Результатом формування англомовної комунікативної компетенції постає здатність майбутнього педагога до такого сприйняття усного та письмового мовлення, що було б достатнім для формування професійної компетенції.

До іншомовної комунікативної компетенції майбутнього учителя належать професійні якості педагога: відкритість, вміння швидкої адаптації до нових ідей, повага до іншомовної культури, тактовність, володіння своїм емоційним станом тощо; знання сутності міжкультурної комунікації, етнопсихології тощо; вміння ідентифікувати, аналізувати й порівнювати явища іншомовної та власної культури, обирати власний стиль мовленнєвої поведінки тощо [6, с. 10]. Іншомовна комунікативна компетенція постає ефективним засобом формування особистості майбутнього вчителя. Цей вид компетенції сприяє розвитку особистісних якостей студента, підвищенню рівня зацікавленості в оволодінні мовою, дає змогу задіяти не лише свідомість студента, а і його почуття та емоції. Формування англо-

мовної комунікативної компетенції у процесі навчання мови характеризується поєднанням навчання міжкультурного спілкування з паралельним освоєнням особливостей майбутньої професії, розширенням культурознавчої обізнаності студентів, пов'язаної з особливостями майбутньої професійної діяльності [8, с. 50].

Фактори формування іншомовної комунікативної компетенції майбутнього учителя умовно поділяють на об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних факторів зараховують реконструювання процесу навчання іноземних мов; використання інтерактивних методів навчання, що дають змогу моделювати реальні комунікативні ситуації, спільно вирішувати педагогічні проблеми, застосовувати педагогічні ігри, створювати атмосферу співробітництва тощо [8, с. 50]; використання аутентичних текстів; культурологічний компонент у виборі та конструюванні навчального матеріалу; періодичний контроль знань, умінь та навичок студентів; особистість учителя (повага до студента, здатність розуміти його внутрішній стан, уміння створити психологічно комфортну атмосферу на занятті, високий рівень іншомовної мовленнєвої компетенції) тощо. До суб'єктивних факторів належать якості студента (мотивація, почуття нового, терпимість до іншої точки зору, позитивне ставлення до іншомовної культури тощо); аналіз та порівняння культурних явищ, отримання знань про міжкультурну комунікацію та культурні явища тощо.

Іншомовну комунікативну компетентність розуміють як сукупність конкретних знань і вмінь, що потрібні члену мовного суспільства для здійснення мовленнєвих контактів з іншими й оволодіння мовою як навчальною дисципліною [7, с. 8]; здатність індивіда за допомогою його обізнаності в галузі культури іншого народу здійснювати відповідно до толерантного ставлення до національно-культурної специфіки представників цих народів продуктивну взаємодію, використовуючи систему мовних норм і мовленнєвих правил та обираючи ту комунікативну поведінку, що адекватна конкретній ситуації спілкування.

Основними показниками у формуванні англomовної комунікативної компетенції постають культурознавчі знання, якщо правильно визначені спрямованість та динаміка здійснення діалогу культур, виокремлені педагогічні умови для реалізації можливостей міжкультурного діалогу як фактора формування іншомовної компетенції, відібрана культурологічна навчальна інформація, здійснюється інтенсифікація навчання іноземної мови за допомогою розширення міжкультурних зв'язків тощо.

Серед педагогічних умов формування англomовної комунікативної компетенції варто виокремити: зорієнтованість викладача на цінності міжкультурного діалогу, що може виявлятися в когнітивному, емотивному й діяльному аспектах; міжкультурна компетентність педагога, педагогічна та особистісна толерантність, націленість на педагогіку співпраці; проектування змісту діалогу культур з урахуванням культурознавчої навчальної інформації; врахування своєрідності цінностей рідної культури, їх взаємозв'язку із загальнолюдськими цінностями та іншими цінностями куль-

тур; інтенсифікація навчання іноземної мови за рахунок міжпредметних зв'язків; моделювання ситуацій інтеркультурної комунікації в навчальному процесі. Зазначені умови стимулюють формування англомовної комунікативної компетенції студентів у процесі навчання англійської мови.

Іноземну мову необхідно розглядати не лише як навчальну дисципліну, а і як складову процесу навчання культурі. Формуванню англомовної комунікативної компетенції сприяє насичення культурознавчою інформацією змісту навчання англійської мови; організація процесу навчання як діалогу культур, використання виховного потенціалу фольклору; використання інтерактивних форм, методів та прийомів розвитку іншомовної мовленнєвої діяльності; використання оригінальних навчальних посібників; інтегрування традиційних методик із новітніми технологіями навчання.

Висновки. Отже, у процесі ефективного формування іншомовної комунікативної компетенції студентів-педагогів варто спиратися на принципи створення необхідного іншомовного режиму в процесі навчання та розширення простору іншомовного мовленнєвого середовища, інтеграції мови спілкування й метамови. Цілеспрямоване формування англомовної мовленнєвої компетенції майбутнього учителя можливе на основі розвитку мотивації навчальної діяльності студентів; посилення культурологічного компонента за рахунок використання системи аутентичних текстів, аналізу та порівняння мовних явищ; використання інтерактивних методів навчання; за умови високого рівня міжкультурної компетентності викладача і його педагогічної толерантності. Міжпредметні зв'язки у процесі навчання англійської мови сприяють розширенню інформаційного простору, необхідного для формування іншомовної комунікативної компетенції спеціалістів.

Уважаємо перспективним комплексне дослідження формування англомовної комунікативної компетенції студентів педагогів, що приведе до вибудови її як цілісної системи; пошук ефективних стратегій навчання, інтерактивних методів навчання англійської мови, що сприяють успішному формуванню іншомовної комунікативної компетенції майбутніх учителів.

Список використаної літератури

1. Барышникова С.Н. Формирование коммуникативной компетенции в системе обучения иноязычной речевой деятельности студентов медицинских вузов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / С.Н. Барышникова. – Саратов, 2005. – 24 с.
2. Верещагин Е.М. Коммуникативные тактики как поле взаимодействия языка и культуры / Е.М. Верещагин // Русский язык и современность. Проблемы и перспективы развития русистики. – М., 1991. – Ч. 1. – С. 32–43.
3. Долгих М.В. Развитие коммуникативной компетенции студентов вузов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / М.В. Долгих. – Челябинск, 2007. – 22 с.
4. Еремина В.М. Формирование коммуникативной компетенции будущего учителя в контексте поликультурного образования: на примере изучения иностранных языков : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / В.М. Еремина. – Чита, 2005. – 22 с.
5. Зимняя И.Я. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И.Я. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.
6. Ибрагимова Н.А. Факторы формирования иноязычной социокультурной компетенции будущего учителя : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / Н.А. Ибрагимова. – Воронеж, 2000. – 24 с.

7. Казакова О.В. Формирование межкультурной компетенции учащихся старших классов: на примере иностранного языка : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / О.В. Казакова. – Нижний Новгород, 2007. – 24 с.

8. Калініна Л.В. Формування соціокультурної компетенції учнів профільної школи з використанням інтерактивних методів навчання / Л.В. Калініна, В.О. Калінін // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2010. – Вип. 54. – С. 201–203.

9. Костомаров В.Г. Учебный принцип активной коммуникативности в обучении русскому языку иностранцев / В.Г. Костомаров, О.Д. Митрофанова // Современное состояние и основные проблемы изучения и преподавания русского языка и литературы. – М., 1982. – С. 3–19.

10. Маркова А.К. Психологические критерии и ступени профессии учителя / А.К. Маркова // Педагогика. – 1995. – № 6. – С. 55–63.

11. Пассов Е.И. Коммуникативный метод. Обучения иноязычному говорению / Е.И. Пассов. – М., 1991. – 223 с.

12. Сафонова В.В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культуры цивилизации / В.В. Сафонова. – Воронеж : Истоки, 1996. – 189 с.

13. Ткаченко Л. Комуникативна компетенція студентів – запорука професійного успіху / Л. Ткаченко // Лінгвометодичні концепції викладання іноземних мов у немовних вищих навчальних закладах України : зб. наук. ст. учасників всеукр. наук.-практ. конф. / [редкол.: І.І. Тимошенко та ін.], м. Київ, 23–24 грудня 2003 р. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – 583 с.

14. Шатилов Ф. Профессиограмма учителя иностранного языка / Ф. Шатилов. – М., 1977. – 44 с.

15. Шевченко Є. Використання інтерактивних технологій для розвитку пізнавального інтересу на уроках англійської мови / Є. Шевченко // Англійська мова та література. – 2005. – № 24. – С. 4–6.

Пикалова А.А. Формирование англоязычной коммуникативной компетенции будущего учителя в контексте профессиональной подготовки

В статье рассмотрены проблемы формирования англоязычной коммуникативной компетенции студентов педагогических вузов; выделены факторы формирования англоязычной коммуникативной компетенции будущего педагога; выявлены педагогические условия для формирования данного вида компетенции.

Ключевые слова: компетенция, профессиональная компетенция, англоязычная коммуникативная компетенция.

Pikalova A. The Formation of the English Communicative Competence of the Future Teacher in the Context of the Professional Training

The article deals with the problems of the formation of the English communicative competence of the students of pedagogical universities; the factors of the formation of the English communicative competence of the future teachers have been found out. The pedagogical conditions of this kind of the competence have been distinguished.

Key words: competence, professional competence, English communicative competence.